

Zeven hoofdzonden en een paar deugden

Ad van der Dussen

Carl Sterkens en Christoph Hübenthal, (red.), *Zeven hoofdzonden en een paar deugden. Theologische inzichten voor het alledaagse leven*, Nijmegen: Radboud University Press 2023), ISBN 978-94-9329-613-8, gratis te downloaden

<https://radbouduniversitypress.nl/site/books/e/10.54195/QCMX7065/> papieren versie € 15,-

Ter gelegenheid van haar honderdjarig bestaan biedt de theologische faculteit van de Radboud Universiteit met dit mooi uitgegeven boek een bijdrage aan de publieke theologie. Vrijmoedig wordt in de inleiding de hoop uitgesproken, dat analyses vanuit een theologisch perspectief het maatschappelijk discours zullen verrijken. Bepaald opmerkelijk is dan ook de keuze van de thematiek: de hoofdmoot van deze uitgave bestaat in studies over de zeven hoofdzonden.

Nu is alleen al in de kerk het begrip ‘zonde’ momenteel weinig populair; op de preekstoelen is men er vaak genoeg verlegen mee. Hoeveel te minder, zou je denken, zal men in de seculiere samenleving zitten te wachten op een zevenvoudige kwalificatie van praktijken in de samenleving als ‘zondig’. De redacteurs Sterkens en Hübenthal geven zich daarvan in de inleiding rekenschap, en voeren vervolgens argumenten aan om deze invalshoek toch te kiezen. Maar of alle auteurs daarmee *con amore* hebben ingestemd? Mij valt op dat Marc de Kesel in zijn artikel over ‘afgunst’ kiest voor een beschrijving van de goddelijke naijver, waarbij hij laat zien hoe in de christelijke mystiek soms een onversneden amoureuze jaloersheid aan God kon worden toegeschreven. Het is een waardevol, verrassend en knap betoog, maar een onderzoek naar het functioneren van de afgunst in het huidige maatschappelijk leven zal men er tevergeefs in zoeken. Een beetje spijtig vind ik dat wel. Want het is uitdagend genoeg om juist vanuit het begrip ‘(hoofd)zonde’ te proberen het maatschappelijk debat te verdiepen. En die auteurs die er metterdaad werk van maken om maatschappelijke fenomenen en structuren in verband te brengen met de klassieke hoofdzonden, slagen er mijns inziens inderdaad in om de vruchtbaarheid van deze ‘theologische inzichten voor het alledaagse leven’ aan te tonen.

Hulde dus aan de theologische faculteit van de Radboud Universiteit, vanwege de moed die men had om ter wille van het publieke debat de door paus Gregorius de Grote opgestelde lijst van de zeven hoofdzonden op te diepen. Waarom men daarnaast meende in deze bundel nog drie hoofdstukken over enkele deugden te moeten opnemen, is mij niet geheel duidelijk. Had men na het in kaart brengen van al dat lelijks behoefte om ook nog aan te duiden hoezeer de samenleving van deugdzaamheid opknapt? Of vond men zeven hoofdstukken wat weinig voor een uitgave als deze? Hoe dat ook zij: de drie bijdragen over liefde (Elisabeth Hense), rechtvaardigheid (Carly L. Crouch) en billijkheid (Inigo Bocken) hadden, afgezien van hun kwaliteiten, wat mij betreft in deze bundel gemist kunnen worden. Als in plaats daarvan gereflecteerd was op verschuivingen in de tijd – een godsdienstsocioloog had bijvoorbeeld in kaart kunnen brengen hoe pakweg honderd jaar geleden de hoofdzonden konden worden teruggevonden in de samenleving – was het plaatje wellicht nog iets scherper geworden.

Terug naar de concrete inhoud van het hoofddeel van het boek. Als eerste van de hoofdzonden wordt de *hoogmoed* besproken. Jorge E. Castillo Guerra gaat daarbij onder andere kritisch in op de hedendaagse behoefte aan 'overexposure': de overbelichting van het zelf die tot uiting komt in de drang om via de sociale media succes uit te stralen. Carl Sterkens stelt vervolgens de *hebzucht* aan de orde. Zijn pakkende analyse van het alomtegenwoordige jagen naar meer bezit loopt uit op een belangwekkende conclusie: "Het is van onschatbare waarde dat religie in woord en daad een bescheiden bijdrage levert aan de inperking van de dwingende zucht naar hebben." Na de reeds gememoreerde bijdrage van De Kesel over *afgunst* stelt Peter Nissen de *woede* aan de orde. Hij maakt een vruchtbaar onderscheid tussen destructieve en constructieve woede. Hij laat zien dat in de vroege monnikentraditie woede alleen maar als zondig werd gezien, terwijl bijvoorbeeld Benedictus het goed recht van boosheid erkent zolang een mens die niet uitleeft. Het vijfde hoofdstuk is van de hand van Hans Schilderman en is gewijd aan de *lust*. In een prikkelend betoog ontvouwt hij de stelling dat bij Jezus een openheid voor zinnelijkheid bestaat die door Paulus wordt ingeperkt. Hij bepleit een seksuele theologie die inzichten uit de moderne seksuologie verwerkt. Christoph Hübenthal schrijft over de *gulzigheid*. In een diepgravend uiteenzetting geeft hij eerst de benadering van deze hoofdzonde weer die bij Thomas van Aquino te vinden is. Hij toont aan dat die tekort schiet, en schetst dan hoe het kwaad van gulzigheid dieper te peilen is door aan te sluiten bij het denken van Kierkegaard. In de zevende bijdrage gaat Daniela Müller in op de *acedia*, de *lusteloosheid* die bekend staat als de 'demon van het middaguur'. Fascinerend is hoe zij via een kerkhistorisch exposé uitkomt bij de moderne samenleving, en dan inderdaad een diepere dimensie weet bloot te leggen van de depressiviteit zoals die bijvoorbeeld ten tijde van de Coronapandemie om zich heen greep.

Naar mijn besef zijn de sterkste hoofdstukken die, waarin de hoofdzonden als zodanig worden geanalyseerd. Mij treft bijvoorbeeld dat Sterkens de hebzucht onder andere relateert aan het verlangen naar autonomie: mensen verwachten dankzij bezittingen vrijer en zelfstandiger in het leven te kunnen staan. Hij laat vervolgens zien hoe een religieus bewustzijn van transcendentie die autonomie problematiseert, en daarmee de hebzucht kan helpen beteugelen. (44-46) Zo maakt hij duidelijk hoe een gesecculariseerde samenleving extra gevoelig is voor deze hoofdzonde. Een ander voorbeeld: Müller wijst aan dat in de inertie als reactie op het overaanbod van informatie en keuzemogelijkheden een manifestatie van de *acedia* te zien is. Bij die diagnose laat zij het niet: onder verwijzing naar Evagrius stelt zij dat de remedie niet vluchten maar vechten is. Concreet beveelt zij aan "nee te zeggen tegen nog meer likes op sociale media, om je 's avonds niet meer door het nieuws te laten raken." (158)

Bijzonder waardevol vind ik dat Hübenthal expliciet de vraag stelt wat precies de zondigheid van de zonde uitmaakt (133). Zijn zorgvuldige beantwoording van die vraag is niet alleen een knap staaltje theologie, maar bevestigt mijns inziens ook de stelling dat de theologie echt wat bij te dragen heeft aan een verstaan van wat erin de samenleving aan de hand is. De zondeleer kan daarbij niet gemist worden, zo blijkt!

Verder zijn in het boek allerlei rake observaties te vinden, waarvan ik er hier een paar noem:

- Hoogmoed willen uitroeien is al een daad van hoogmoed (Castillo Guerra, 32)
- Is in deze tijd het Laatste Oordeel een metafoor geworden voor het menselijk onvermogen om over onszelf, laat staan over anderen, te oordelen of we het goede doen? (Sterkens, 43)
- De ecologische beweging wordt niet enkel door wantrouwen, angst of woede gevoed, maar ook de deugd van de liefde speelt een centrale rol. (Hense, 174)

Soms zou ik wensen dat een auteur in theologisch opzicht dieper geboord had. Zo had naar mijn besef de beschrijving van de hoogmoed markanter kunnen zijn, wanneer de mooie paragraaf over 'Hoogmoed in de Schrift' sterker had doorgewerkt in het vervolg. Bij Schilderman had ik het gevoel dat hij het zich iets te gemakkelijk maakt door Jezus en Paulus met elkaar te contrasteren. In de bijdrage van Crouch over 'rechtvaardigheid vanuit een oudtestamentisch perspectief' verbaasde mij,

dat hij veel aandacht heeft voor de straffende gerechtigheid, terwijl in het spoor van geleerden als Gerhard von Rad sterk wordt benadrukt dat de gerechtigheid vooral heilbrengend is.

Interessant vind ik dat uit heel deze bundel grote vertrouwdheid spreekt met de (vroeg-)christelijke en -kerkelijke traditie. Als reformatorisch theoloog ben ik eraan gewend om bij de argumentatie altijd primair terug te grijpen op de Heilige Schrift. Dat wordt in dit boek ook zeker gedaan, maar daarnaast gelden bijvoorbeeld pauselijke encyclieken en de werken van kerkvaders en middeleeuwse theologen als eveneens belangrijke bronnen. Dat lijkt mij karakteristiek voor een theologische faculteit die haar wortels heeft in de Rooms Katholieke kerk. Ik vind dat verrijkend. Want als men het er met de Reformatie op houdt dat Schrift en Traditie niet op hetzelfde niveau staan, moet men zich hoeden voor het gevaar dat de theologische schatten die de Kerk door de eeuwen heen met zich meedraagt ondergewaardeerd worden. Tegelijk ben ik reformatorisch genoeg om af en toe de vinger op te steken en te vragen of men aan de Bijbel niet iets vaker het woord had mogen geven. Zo kijk ik er enigszins van op dat Peter Nissen Efeziërs 4:26 niet citeert, en dat Elisabeth Hense voorbij gaat aan verstrekkende uitspraken over de liefde als die van 1 Johannes 4:9,10. In elk geval wordt ook zo weer manifest hoe belangrijk de oecumenische beweging is. Laten behalve seculiere denkers ook protestanten dit boek vooral lezen. Het maakt bewust van niet alleen de sterke maar ook de kwetsbare kanten van de eigen traditie, en draagt zo bij tot waardering van de *Catholica*. Jammer is dat het boek ontsierd wordt door net iets te veel spelfouten en slordigheden. Het zal wel aan mijn gereformeerde inslag liggen dat mijn oog erop valt dat ten onrechte van de *vruchten* van het vlees wordt gesproken (23, vgl. Galaten 5:19). Verder kloppen enkele bronvermeldingen niet. En dat het woord *divina* in de ondertitel van het derde hoofdstuk (63) niet goed gespeld wordt, om er nog maar van te zwijgen dat ergens 'leiden' staat in plaats van 'lijden' (182): dat had een corrector toch wel kunnen voorkomen.

Maar laat ik eindigen met mijn waardering uit te spreken voor een bijdrage aan deze bundel die ik nog niet genoemd heb: het schitterende beeldmateriaal. Voor het gedeelte over de hoofdzonden en voor het hoofdstuk over de billijkheid is de keuze gevallen op het indrukwekkende paneel *De zeven hoofdzonden en de vier laatste dingen* van Jheronimus Bosch. Details uit enkele prenten van Pieter Bruegel verluchtigen de artikelen over de liefde en de rechtvaardigheid. Dat is een gelukkige greep, al helemaal dankzij de deskundige toelichting die Jos Koldewey geeft in het slothoofdstuk. Zo wil ik dit boek hartelijk aanbevelen, vanwege zowel zijn rijke inhoud als de magnifieke en toepasselijke illustraties.

Ad van der Dussen

Dr. A. van der Dussen is emeritus predikant van de Nederlandse Gereformeerde kerken en emeritus docent aan de Theologische Universiteit Utrecht/Kampen. Hij maakt sinds 2018 deel uit van de Beraadgroep Geloof en Kerkelijke Gemeenschap van de Raad van Kerken in Nederland.